

סימן רכח

ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות, ובו ג' סעיפים.

א על ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות אומר: בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית, ועל הים הגדול והוא (א) הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים אומר ברוך אתה ה' אמ"ה עושה הים הגדול.

סעיף א

הברכה על ראיית ים התיכון

(א) **הים שעוברים בו.** הנה לדעת מרן השו"ע יש לברך על ים התיכון ברכת "שעשה את הים הגדול". אולם במשנ"ב (ס"ק ב') כתב שהרבה אחרונים פליגי על השו"ע וסוברים דדוקא על ים אוקינוס שהוא הגדול מכל הימים שמקיף את כל העולם, עליו קבעו ברכה בפני עצמו מפני גודלו, אבל ים התיכון לא נקרא לענין זה ים הגדול, ומברכים עליו "עושה מעשה בראשית" בלבד כמו על שאר ימים. ועיין למרן החבי"ב בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף) שכתב להצדיק את דברי השו"ע דדבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ודלא כהאחרונים שחלקו עליו. וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן לט אות ט') דשפיר פסק מרן שמברכים ברכת הים הגדול על הים התיכון, והביא ראיה לזה מתרגום יונתן פרשת מסעי, עי"ש. וכן פסקו בספר ברכת הבית (שער כט אות יח) ובשו"ת בצל החכמה ח"ב (סימן יב) ובספר חזון עובדיה (ברכות עמוד תסז). וכ"כ בספר עלי הדס פרק ד' (אות יג) שהמנהג בתונס לברך על הים התיכון בשם ומלכות "שעשה את הים הגדול" כדעת מרן השו"ע. וכן פסק בשו"ת דברי דוד ח"ג (או"ח סימן ו') והוסיף דאין

לחשוש בזה לסב"ל, משום דכשמברך "שעשה את הים הגדול" על ים התיכון אינו משקר בברכתו שהרי התורה קראתו "הים הגדול" וידוע שבכה"ג לא חיישינן לסב"ל כמבואר במגן אברהם (סימן רו סק"א ובפרי מגדים שם). וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ב (עמוד קלח) ובספר ברכת ה' (ח"ד עמוד רכ) ובמה שהשיב על דבריו בשו"ת אוצרות יוסף (חי"א סימן ו'). ולכן לענין הלכה הרואה את ים התיכון יברך בא"י אמ"ה שעשה את הים הגדול. וע"ע בשו"ת כוכבי יצחק ח"א (דף קכג ע"ב).

אין לברך על ראיית ים המלח

הנה הגאון יעב"ץ במור וקציעה כתב שיש לברך אף על הימים הקטנים מאד כגון ימה של סדום, דהיינו ים המלח. וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק יד אות מ' בביאורים) שיש לברך על ים המלח ברכת עושה מעשה בראשית.

אולם בשו"ת שבט הלוי ח"ט (סימן מז) כתב להעיר מדברי רש"י על הפסוק (בראשית יד, ג) "כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח", ופירש רש"י: הוא ים המלח. לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו. ע"כ. ולפי פירוש א' ברש"י מבואר יוצא שים המלח לא נברא בימי בראשית,

ומכיון שהדבר לא יצא מידי ספק, אין לברך עליו מספק, שהרי מבואר בשו"ע להלן סעיף ב' שצריך שיראה הים במקום שלא נשתנה מהלכו על ידי אדם. וכ"כ הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה (תפילה פרק כג דבר הלכה אות מג) שאין לברך על ים המלח כיון שאינו ממעשה בראשית אלא נוצר לאחר זמן וכמו שפירש רש"י הנ"ל. וכן פסקו בספר חזון עובדיה (ברכות עמוד תסט) ובספר ברכת ה' (ח"ד עמוד רכז). ומ"מ טוב שיהרהר הברכה בליבו.

והגאון ממונקאטש בנימוקי אורח חיים הביא טעם חדש שאין לברך על ים המלח דזה משום שהוא מין קללה, שנעשה בגזירת הפיכת סדום. ונראה לסייע לדבריו ממה שכתב בדומה לזה בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סימן קפט) וז"ל: וכן אין מברכים על מיתות בית דין, לפי שהקב"ה חס על בריותיו, ואינו חפץ במיתתן של רשעים. ולפיכך, אין מברכים עליהן. וכענין שאמרו שאין אומר ברכה על הפורעניות. ומהאי טעמא נמי אין מברכין על מים אחרונים, לפי שבאים משום מלח סדומית, ואין לברך על הפורעניות. עכ"ל.

והנה בשו"ת ישא יוסף (אורח חיים ח"ב סימן נז) כתב ששמע ממרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שיש לברך על ים המלח. וטעמו הוא משום שברכת עושה מעשה בראשית זו ברכה שניתקנה על כל מה שעשה השי"ת שאין בו מעשה אנוש, וא"כ גם אם נאמר שים זה נעשה לאחר ששת ימי בראשית, יש לברך. עכ"ד.

ולכאורה יש להעיר על דבריו אחמה"ר, דהנה כתב האליה רבה (סק"א) לבאר את נוסח הברכה "עושה מעשה בראשית" בזה"ל: פירוש כיון שיסדן מאז, ושכחו של מקום הוא כשמכירין היום דבר שאנו יודעין שהמקום בראו בששת ימי

בראשית ועדיין הוא קיים. עכ"ל. ובאמת שלשוננו של האליה רבה לקוח מדברי הר"ד אבודרהם (השער השמיני). ומבואר דברכה זו היא דוקא על דבר שנעשה בששת ימי בראשית, וזהו השבח להקב"ה שעדיין הוא קיים. וא"כ מה שהתיר הגר"ש אלישיב לברך ברכה זו על ים המלח, דבריו צ"ע, שהרי להמבואר בדברי הר"ד אבודרהם עיקר השבח בברכה זו אינו על כך שהקב"ה יצר את הים ללא מעשה אנוש, אלא עיקר השבח הוא שהקב"ה יצר את הים בששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים. וא"כ מספק אין לברך על ים המלח, וכמו שהעלו האחרונים הנ"ל. וראה עוד בספר עולה מן המדבר (עמוד תשיב).

הברכה על ראיית ים הכנרת

הנה הגאון יעב"ץ במור וקציעה כתב שעל ים כנרת יש לברך ברכת הימים. וכ"כ הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה (פרק כג אות כז) וכ"כ בספר ישא יוסף (או"ח ח"ב סימן נז) ששמע מהגר"ש אלישיב שיש לברך על ים הכנרת. וכן פסקו בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק יד אות מ' בביאורים) ובספר ברכת ה' (ח"ד פרק ג' אות ו'), שעל ים כנרת יש לברך עושה מעשה בראשית.

דינים העולים להלכה:

א. הרואה את הים או את אחד מארבעה נהרות שבמקרא, מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית. והרואה את הים התיכון שבהופי ארץ ישראל מברך בא"י אמ"ה שעשה את הים הגדול.

ב. אין לברך על ראיית ים המלח, ומכל מקום טוב שיהרהר את נוסח הברכה בליבו.

ג. הרואה את ים הכנרת יברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית.

ב לא על כל הנהרות מברך אלא על ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת, והוא שראה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם.

ג ולא על כל הרים וגבעות מברך, אלא דוקא (ב) על הרים וגבעות (ג) המשוונים וניכרת גבורת הבורא בהם.

סעיף ג

הברכה כשרואה אותם ממטוס

(ב) על הרים וגבעות. מי שטס במטוס ובדרכו הוא טס מעל הים או הרים ומדברות, כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ב (סימן טז) שנראה פשוט דכל שרואה אותם בראה בהירה וברורה, אע"פ שאינו רואה אותם אלא מתוך המטוס הטס בגובה עצום מעל פני ההרים והימים, מ"מ עליו לברך הברכה הראויה על ראיית אותו ים או נהר או מדבר או הר. ע"כ.

ומיהו לענ"ד נראה שלגבי ראיית הרים אין לברך כשרואה ממטוס, משום דכשרואה אותם מהמטוס אין זה מעורר כל כך התפעלות, שהרי אינו רואה את ההרים בגודלם הטבעי הגדול כי מהמטוס הכל נראה קטן ואין יכול להבחין בגודלם האמיתי, ואפילו שיודע בסתר ליבו שהם הרים גדולים מ"מ הרי זו 'ברכת הראייה', ולמראה העינים אין בזה שום התפעלות והשתאות. ולכן הנכון שיאמר נוסח הברכה ללא שם ומלכות. וכן מצאתי בספר וזאת הברכה (עמוד קנה) שהעיר כן.

ברכה על הרים גבוהים

(ג) המשוונים. כתב החיי אדם (כלל סג אות ג') דהיינו הרים הגבוהים המפורסמים בעולם מחמת גובהם, וכ"כ הקיצור שלחן ערוך (סימן ס' אות ה') והערוך השלחן (סעיף

א'). ובאשל אברהם מבוטשאטש כתב שלא נתפרש בהם שיעור, ואולי כל שבעיני הבריות הוא הר גבוה ומשונה, וכל שכן אם אי אפשר לאדם לעלות לשיפועו יש לברך עליו. ע"כ. ולכן יש לברך על הרי האלפים והרי אררט וכדו'. וכתב בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק מו אות סב) שבארץ ישראל יש לברך על הר חרמון בלבד. וע"ע בקצות השלחן (סימן סו סעיף יד וס"ק כד).

רואה מערת הנטיפים

הנה כתב בשו"ת אור לציון ח"ב (עמוד שיא אות סג) שעל ראיית מערת נטיפים יש לברך עושה מעשה בראשית. וטעמו משום דזה דומה להרים וגבעות שניכרת בהם גבורת הבורא, שצריך לברך עליהם ברכת עושה מעשה בראשית. **אולם** הגאון ר' מאיר כהן שליט"א בשו"ת אמרי כהן (סימן צא) העיר על דבריו מדברי האליה רבה (אות א') שכתב להסביר את נוסח הברכה "עושה מעשה בראשית" וז"ל: פירוש כיון שיסדן מאז, ושבחו של מקום הוא, כשמכירין היום דבר שאנו יודעין שהמקום בראו בששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים. עכ"ל. ומוכח מדבריו שדוקא על דבר שנברא בששת ימי בראשית מברכים, אבל על דבר שנברא לאחר ששת ימי בראשית, אף שהוא מפלאי הבריאה, אין לברך עליו כיון שלא נברא בששת ימי בראשית. ובאמת שלשוננו של האליה רבה הנ"ל לקוח מדברי ר"ד

אבודרהם (השער השמיני) וא"כ טענה זו מקבלת משנה תוקף, שהם הם דברי ר"ד אבודרהם שהוא מגדולי הראשונים. וכן נלע"ד לדייק מדברי הכל בו (הובאו דבריו באליה רבה אות ו') שכתב וז"ל: על הנהרות שהן בעומק או ברוחב או בגובה "מששת ימי בראשית" מברך. עכ"ל. הנה גם מדבריו מבואר דבעינן שיצירתם היא דוקא בששת ימי בראשית.

וכן מוכח מדברי הפרי מגדים (אשל אברהם סק"ג) שכתב על דברי המגן אברהם דנקט שלא רק על ארבע נהרות הכתובים מברכים אלא על כל נהרות שהם גדולים כאלו מברכים, וכתב ע"ז הפמ"ג: והיינו שידוע שהם מימי בראשית, אבל נהרות שנתהוו אחר כך אין לברך. עכ"ל. הרי מבואר להדיא בדבריו שעל דבר שלא היה קיים בששת ימי בראשית אין לברך, ואילו מערת הנטיפים לא נעשתה בששת ימי בראשית. ובספר הלכה ברורה (בירור הלכה סק"ז) הוסיף לתמוה על דברי האור לציון, שהרי לא מצינו שיברך על כל דבר שמעורר התפעלות מהבריאה, ואין לנו להוסיף מדעתינו על מה שתיקנו חז"ל. וכן פסק בשו"ת בצל החכמה ח"ב (סימן י') שאין לברך אלא על דברים שנוצרו בששת ימי בראשית, אך אין לברך על דברים שנוצרו לאחר ששת ימי

בראשית ואפילו שנעשו על ידי שמים. וכ"כ בשו"ת מעין אומר ח"א (פרק יא סימן ל') בשם מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל שהרואה מערת הנטיפים יברך "עושה מעשה בראשית" בלא שם ומלכות. וכן פסק בשו"ת דברות אליהו ח"ח (סימן יג). וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"א (סימן טו).

ולכן לענין הלכה הרואה מערת נטיפים, אף על פי שעל ידי ראייה זו מתפעל מפלאי הבריאה, מ"מ לא יברך עליה ברכת עושה מעשה בראשית. ומ"מ נכון שיאמר "ברוך עושה מעשה בראשית" בלא שם ומלכות.

דינים העולים להלכה:

א. הטם במטוס ובדרכו רואה דרך החלון ים או נהר או מדבר, יברך על ראייתם בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית. אולם כשרואה דרך מטוס הרים גבוהים לא יברך עליהם בשם ומלכות, אלא יאמר נוסח הברכה ללא שם ומלכות.

ב. הרואה מערת נטיפים, אף על פי שעל ידי ראייה זו מתפעל מפלאי הבריאה, לא יברך עליה ברכת עושה מעשה בראשית. ונכון שיאמר "ברוך עושה מעשה בראשית" בלא שם ומלכות.

